

Original Research / Orijinal Araştırma

The Relationship Between Pandemic Anxiety and Mother-Baby Battle and Postpartum Depression

Pandemi Kaygısı ile Anne Bebek Bağlanması ve Postpartum Depresyon Arasındaki İlişki

Serap KARSLI¹, Zümrüt YILAR ERKEK²

Abstract

Objective: The research, which was conducted to determine the relationship between pandemic anxiety, mother-infant attachment, and postpartum depression, was designed as descriptive and relationship-seeking.

Material method: The research was conducted with 413 mothers in family health centers between January 2022 and April 2022. Research data were collected using the Introductory Information Form, the Edinburgh Postpartum Depression Scale (EPDS), the Mother-Infant Attachment Scale (MIAS), and the Coronavirus Anxiety Scale (CAS).

Results: In the study, the mothers' mean EPDS score was 11.85 ± 6.86 , the mean MIAS score was 3.48 ± 3.92 , and the mean CAI score was 3.77 ± 5.18 . When the CAI cut-off score was ≥ 5 , 32% of the mothers; If ≥ 9 is taken, 18.2% of them have coronavirus anxiety. According to the EPDS cut-off point (12), 52.1% of the mothers were found to be at risk for postpartum depression. The study found a statistically significant and positive weak correlation between the mothers' CSI and the mean EPDS and MIAS scores.

Conclusion: In line with the findings, it was concluded that some mothers experienced coronavirus anxiety, more than half of them were at risk for postpartum depression, and their maternal attachment levels were good. In addition, it was determined that the pandemic anxiety of the mothers increased the risk rates of postpartum depression and the level of maternal attachment problems. In case of future epidemics, the results of studies on mothers' anxiety, postpartum depression, and maternal attachment processes should be evaluated, and appropriate policies should be established, especially for health professionals, to prevent the problems experienced.

Keywords: Pandemic Anxiety, Maternal Attachment, Postpartum Depression.

Özet

Amaç: Pandemi kaygısı ile anne bebek bağlanması ve postpartum depresyon arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla yapılan araştırma tanımlayıcı ve ilişki arayıcı tipte dizayn edilmiştir.

Materyal-Metot: Araştırma aile sağlığı merkezlerinde Ocak 2022-Nisan 2022 tarihleri arasında 413 anne ile yapılmıştır. Araştırma verileri Tanıtıcı Bilgi Formu (TBF), Edinburgh Doğum Sonrası Depresyon Ölçeği (EDDÖ), Anne-Bebek Bağlanma Ölçeği (ABBÖ) ve Koronavirüs Anksiyete Ölçeği (KAÖ) kullanılarak toplanmıştır.

Bulgular: Araştırma da annelerin EDDÖ puan ortalaması $11,85 \pm 6,86$, ABBÖ puan ortalaması $3,48 \pm 3,92$ ve KAÖ puan ortalaması $3,77 \pm 5,18$ olarak bulunmuştur. KAÖ'nin kesim puanı ≥ 5 alındığında annelerin %32'sinin; ≥ 9 alındığında ise %18,2'sinin koronavirüs anksiyetesine sahip olduğu; EDDÖ kesme noktasına göre (12) annelerin %52,1'inin postpartum depresyon açısından risk altında olduğu tespit edilmiştir. Araştırmada annelerin KAÖ ile EDDÖ ve ABBÖ puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde zayıf bir ilişki bulunmuştur.

Sonuç: Araştırmada; bazı annelerin koronavirüs anksiyetesi yaşadığı, postpartum depresyon açısından yarısından fazlasının risk altında olduğu ve maternal bağlanma düzeylerinin iyi olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca annelerin pandemi kaygılarının postpartum depresyon risk oranlarını ve maternal bağlanma problem düzeyini artırdığı belirlenmiştir. İleriye yönelik ortaya çıkabilecek salgın durumlarında annelerin anksiyete, postpartum depresyon ve maternal bağlanma süreçlerine yönelik çalışma sonuçları değerlendirilerek yaşanan aksaklıkların önlenmesi için özellikle sağlık profesyonellerine yönelik uygun politikaların oluşturulması önerilmektedir.

Anahtar kelimeler: Pandemi Kaygısı, Maternal Bağlanma, Postpartum Depresyon

Geliş tarihi / Received: 11.12.2023 Kabul tarihi / Accepted: 24.03.2024

¹Yüksek Lisans Öğrencisi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ebelik AD, Taşlıçiftlik Kampüsü, 60250 Tokat, Türkiye

²Doçent Doktor, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Ebelik Bölümü, Taşlıçiftlik Kampüsü, 60250 Tokat, Türkiye

Address for Correspondence / Yazışma Adresi: Zümrüt YILAR ERKEK. Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Ebelik Bölümü, Taşlıçiftlik Kampüsü, 60250 Tokat, Türkiye

E-posta: zyilar@hotmail.com Tel: +90 530 710 9265

Karlı S. Yılar Erkek Z. *The Relationship Between Pandemic Anxiety and Mother-Baby Battle and Postpartum Depression.*

TJFMPC, 2024; 18 (3) :259-267

DOI: 10.21763/tjfm.1403215

Giriş

COVID-19 salgını dünya çapında yaşam koşullarında büyük değişikliklere yol açmıştır. Karantinalar, kendi kendine izolasyon, sosyal mesafe, maske takma, uzaktan çalışma, ve çevrimiçi eğitim gibi benzeri görülmemiş önlemler uygulanmıştır.¹ Enfeksiyon korkusu, mali ve ekonomik sonuçlarla ilgili belirsizlikler, sosyal izolasyon ve artan ev içi iş yükü, duygusal sıkıntının önemli faktörleri olarak ortaya çıkmıştır. Yaşanan bu değişiklikler genel popülasyonun ruh sağlığını olumsuz yönde etkilemiştir.² Depresyon yaygınlığı yedi kat artarak, 2017'de %3,44'ten 2020'de %25'e ulaşmıştır¹. Bu olumsuz süreç tüm popülasyonla birlikte gebeleri de etkilemiştir. COVID-19 pandemisi önce, perinatal depresyonun prevalansı %11,9 olarak bulunmuşken 2022 itibarıyla bu oranın %34'e çıktığı ve doğum sonrası depresyon prevalansında %24'e varan bir artış olduğu tespit edilmiştir.^{1,3} Bu nedenle COVID-19 salgını, gebe ve doğum sonrası kadınlar arasında, genel popülasyondan bile daha fazla, önemli ölçüde daha yüksek depresyon prevalansı ile ilişkilendirilmiştir. Bu bulgu, hamile ve doğum sonrası kadınların, küresel felaketler sırasında ruh sağlığı endişeleri için daha fazla dikkat gerektiren savunmasız bir nüfus olduğunu göstermektedir.⁴

Anneliğe geçiş hassas bir dönemdir ve kadınların ruhsal hastalıklara, özellikle de depresif belirtilere karşı daha savunmasız oldukları bir aşama olarak algılanmıştır. Gebelikte ve doğum sonrası dönemde kadınlar, COVID-19 nedeniyle morbidite, mortalite ve artan ruh sağlığı semptomları açısından yüksek risk altındadır. Doğum öncesi anne kaygı bozuklukları, doğumdaki komplikasyonlar, sosyal destek eksikliği, olumsuz yaşam olayları, anne stresi ve annelikle ilgili hayal kırıklıkları olumlu anne-bebek bağına engelleyebilmektedir.² Pandemi sırasında anne adayları, eşlerinin hastanede yanlarında olmamasından veya kendilerinden veya çocuklarına hastanede COVID-19 bulaşmasından endişe duyduklarını belirtmişlerdir.⁵ Pandemi sırasında gebe kadınlar ile pandemiden önce gebe olan kadınlara kıyasla önemli ölçüde daha yüksek doğum korkusuna sahip olduğu bazı çalışmalarda belirlenmiştir.^{2,5} Kadınların doğumu yaklaştıkça, COVID-19 ile ilgili kaygı ve endişelerinin doğum kokusu yaşamalarına ve sonraki süreçte de ruh sağlıklarının olumsuz yönde etkilenmesine sebep olabileceği bildirilmektedir. Bu nedenle bir pandemi sürecinde olan gebeler; doğum korkularını ve postpartum depresyona (PPD) yatkınlıklarını en aza indirmek için yakından izlenmesi gereken yüksek riskli, duyarlı bir grubu temsil etmektedir.⁶

COVID-19 salgınının milyonlarca gebeyi doğrudan etkilediği ve araştırmacıların gelecekteki viral salgınlara veya endemilerin muhtemel olduğunu tahmin ettiği göz önüne alındığında, gebe ve doğum sonrası kadınlarda pandeminin ruh sağlığı üzerindeki etkilere ilişkin bir anlayış geliştirmek kritik öneme sahiptir. Küresel pandemilerde gebeler için düzenli tarama uygulamaları yapmak, semptomları yüksek olan bireyler için gerekli desteği organize ederek veya sanal sosyal desteği artırarak başarılabilir. Bu stratejileri önleyici olarak dahil etmek, gelecekteki pandemilerde olumsuz maternal ve fetal sonuçları önleyebilir.⁷ Bu planlamaların yürütülmesinde ise gebelik, doğum ve doğum sonrası sürecin yönetiminde özellikle bu konuya yönelik danışmanlık hizmetlerinin sürdürülmesinde ebelere önemli roller düşmektedir. Bu noktada; araştırma pandemi kaygısı ile anne bebek bağlanması ve PPD arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın soruları; 1) Annelerin pandemi kaygısı, PPD riski ve anne bebek bağlanma düzeyleri nasıldır? 2) Annelerin pandemi kaygısı, PPD riski ve anne bebek bağlanması arasında bir ilişki var mıdır?

Gereç Ve Yöntem

Araştırmanın Tipi

Araştırma tanımlayıcı ve ilişki arayıcı tipte bir çalışma olarak yapılmıştır.

Araştırmanın Yapıldığı Yer ve Zaman

Araştırma Gaziantep İli'nin Şehitkamil İlçesi'nde bulunan Aile Sağlığı Merkezlerinde (ASM), kura yöntemi ile belirlenen 5 ASM'de Ocak 2022- Nisan 2022 tarihleri arasında yapılmıştır.

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Çalışmanın evrenini, Gaziantep İli'nin Şehitkamil İlçesi'nde 01 Ocak – 31 Aralık 2021 yılında doğum yapan 7040 anne oluşturmaktadır. Örneklem sayısının belirlenmesinde evreni bilinen örneklem hesaplama yöntemi kullanılmış (n= N. t2 . pq/ y2 . (N-1) + t2 . Pq) araştırmanın örneklemi %95 güven aralığı ve ±5 sapma değeri ile 364 anne oluşturmaktadır.⁸ Araştırmada olası kayıplar göz önüne alınarak 413 anne ile çalışma yürütülmüştür.

Araştırmaya katılmayı gönüllü olarak kabul eden, araştırma verilerinin toplandığı tarihlerde 4-8 hafta arası bebeğe sahip olan, mental sorunu olmayan ve Türkçe üzerinde yeterli hakimiyeti olan anneler ile çalışma yürütülmüştür. Araştırmaya katılmaya rızası olmayan, iletişim sorunu olan ve doğum sonrası depresyon tanısı alan anneler çalışmaya dahil edilmemiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırma verileri Tanıtıcı Bilgi Formu (TBF), Edinburgh Doğum Sonrası Depresyon Ölçeği (EDDÖ), Anne Bebek Bağlanma Ölçeği (ABBÖ), Koronavirüs Anksiyete Ölçeği (KAÖ) kullanılarak toplanmıştır.

Tanıttıcı Bilgi Formu: TBF araştırmacılar tarafından literatür⁹⁻¹⁵ taranarak oluşturulmuştur. Form kadınların; sosyo-demografik (yaşı, öğrenim durumu, çalışma durumu), obstetrik (gebelik sayısı, doğum şekli, doğum öncesi bakım alma durumu) ve pandemi sürecine (COVID-19 geçirme, karantinada kalma, kayıp yaşama, aşılama) ilişkin özelliklerini içeren sorulardan oluşmaktadır. Formda toplamda 16 soru yer almaktadır.

Anne-Bebek Bağlanma Ölçeği (ABBÖ): ABBÖ, doğumdan sonraki ilk günden itibaren uygulanabilecek bir ölçektir. Annenin bebeğine olan duyguları ile kurduğu bağ arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Taylor ve arkadaşları tarafından 2005 yılında geliştirilen ölçeğin Türkçe geçerlilik güvenirlilik çalışması 2016'da Aydemir Karakulak ve Alparslan tarafından yapılmıştır. Sekiz maddeden oluşan Likert tipindeki ölçekten en düşük puan 0 en yüksek puan 24 alınmaktadır. Değerlendirmede her madde, "(0) çok fazla" ile "(3) Hiçbir zaman" uçlarına sahip derecelendirme skalası üzerinden yanıtlanmaktadır. Olumlu ve olumsuz duygu ifadelerinden oluşan ölçekte Birinci, 4. ve 6. maddeler olumlu; 2.,3.,5.,7. ve 8. maddeler ise olumsuz olup ters olarak puanlanmaktadır. Ölçekten alınan puanın artması anne-bebek bağlanma problemi göstergesi kabul edilmektedir. Orijinal ölçeğin ilk gün içindeki Cronbach Alfa katsayısı 0,69 ve postpartum dönem 8-10 hafta içindeki Cronbach alfa katsayısı 0,68 olarak hesaplanmıştır.¹⁶ Bu araştırmada ölçeğin Cronbach alfa katsayısı 0,85 olarak bulunmuştur.

Koronavirüs Anksiyete Ölçeği (KAÖ): Lee tarafından 2020'de geliştirilen KAÖ'nin Türkçe geçerlilik ve güvenilirliği Koç ve Arslan tarafından 2021 yılında yapılmıştır. Beş maddeden oluşan ölçekte ters medde bulunmamaktadır. Bireylerin son iki haftadaki deneyimlerine göre "0-Hiç", "1-Nadir, bir veya iki günden az", "2-Birkaç gün", "3-Yedi günden fazla", "4-Son iki hafta içinde hemen hemen her gün" şeklinde puanlaması yapılmaktadır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 0, en yüksek puan ise 20'dir. Alınan yüksek puanlar kaygı düzeyinin yüksek olduğu anlamına gelmektedir. Koç ve Arslan tarafından yapılan çalışmada ölçeğin iç tutarlık katsayısı 0,81 bulunmuştur.¹⁷ Bu çalışmada ise iç tutarlılık 0,96 olarak hesaplanmıştır.

Edinburgh Doğum Sonrası Depresyon Ölçeği (EDDÖ): Doğum sonrası dönemde annelerin depresyon risklerinin belirlenmesi amacıyla geliştirilmiştir. Ölçeğin Türkçe uyarlaması Engindeniz ve arkadaşları tarafından 1996'da yapılmıştır. On madde ve dörütlü Likert tipinde ölçeğin 3, 5, 6, 7, 8, 9 ve 10. maddeleri 3, 2, 1, 0 biçiminde puanlanarak giderek azalan şiddeti; 1. 2. ve 4. madde puanlaması ise 0, 1, 2, 3 şeklinde giderek artan şiddeti göstermektedir. Ölçekten en düşük 0, en yüksek 30 puan alınmaktadır. EDDÖ'nün iç tutarlılık katsayısı 0,79, kesme puanı 12/13 olarak belirlenmiştir.¹⁸ Bu araştırmada ölçeğin kesme noktası 12 olarak belirlenmiş, Cronbach's alfa değeri 0,91 bulunmuştur.

Araştırmanın Uygulanması

Araştırma verileri; araştırmacı tarafından, annelere araştırmanın amacına ve anket formuna yönelik bilgi verildikten sonra, yüz yüze görüşme tekniği ile toplanmıştır. Anket formunun işlerliğini saptamak amacıyla araştırma kriterlerine uyan 10 gebeye ön uygulama yapıldıktan sonra örneklem grubuna veri toplama formları uygulanmıştır. Anketler annelere; uygunlukları ve rahat bir şekilde doldurabilmeleri için sakin ve yalnız olabilecekleri bir mekanda (ASM'lerdeki emzirme veya aşı odalarında) uygulanmıştır. Her bir anketin uygulanması yaklaşık 20 dakika sürmüştür.

Verilerin Değerlendirilmesi (Analizi)

Verilerin analizinde SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows 25.0 programı kullanılmıştır. Tanımlayıcı verilerin analizinde sayı, yüzde, minimum, maksimum, medyan, ortalama ve standart sapma kullanılmıştır. Verilerin normallik analizi değerlendirilirken verilerin hangi dağılımdan geldiğini belirlemek için; Kolmogorov-Smirnov testi istatistik ve p değeri, çarpıklık ve basıklık katsayıları incelenmiş, p değerinin 0.05'ten büyük olması veya çarpıklık ve basıklık katsayılarının ± 2 sınırları içinde bulunması durumunda verilerin dağılımının normal sınırlar içerisinde olduğu kabul edilmiřtir¹⁹. Normal dağılım gösteren veriler için ortalama ve standart sapma, normal dağılım göstermeyen veriler için medyan, minimum, maksimum değerleri verilmiştir. Normal dağılım gösteren verilerin değerlendirilmesinde parametrik testlerden bağımsız gruplarda t testi ve Tek Yönlü (One Way) Anova Analizi ve Post-Hoc testlerinden (Tukey HSD) ve Tamhane's yararlanılmıştır. Normal dağılım göstermeyen verilerin değerlendirilmesinde Mann-Whitney U testi, Kruskal Wallis Varyans testi ve çözümlenme sonucunda gruplar arasında beliren anlamlı farkın kaynağını belirlemek amacıyla da posthoc test istatistiklerinden Bonferroni testi kullanılmıştır. Veriler arasındaki ilişkiyi incelemek için Sperman Korelasyon analizi yapılmıştır. Yapılan istatistiksel testlerde %95 güven aralığı ve $p < 0,05$ anlamlılık seviyesi olarak alınmıştır.

Araştırmanın Etiği

Araştırma öncesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulundan etik onay (Karar No: 2511 – 10.12.2021 tarih ve 105475 sayılı) ve araştırmanın yapıldığı kurumlardan kurum izni (2021-11-05T20_08_51) alınmıştır. Annelere araştırmanın amacı, toplanılan verilerin isim kullanılmaksızın yalnızca bir bilimsel araştırmada kullanılacağı ve araştırmadan istedikleri zaman ayrılacakları açıklanmıştır. Annelerden, sözlü ve yazılı onam alınmıştır. Ayrıca ASM'lerde çalışan personele de çalışmanın yapılma amacına ve uygunluğuna yönelik bilgi verilmiştir. Araştırma, "Aydınlatılmış Onam, Gizlilik ve Gizliliğin Korunması ve Özerklik Saygı" etik ilkelerine ve Helsinki Bildirgesine uygun yapılmıştır.

Araştırmanın Evreni

Araştırma çalışmanın yapıldığı bölgede ve tarihlerde başvuran, araştırma kriterlerine uyan anneler ile sınırlandırılmıştır.

Bulgular

Pandemi kaygısı ile anne bebek bağlanması ve PPD arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla 413 anne ile yapılan araştırmanın bulguları bu bölümde verilmiştir. Annelerin bazı sosyodemografik ve obstetrik özelliklerine ilişkin bulgular Tablo 1’de gösterilmiştir. Tabloya göre kadınların %59,1’inin 18-27 yaş arasında olduğu ve %44,8’inin üniversite mezunu olduğu belirlenmiştir. Annelerin çalışma durumu ve aile tipine bakıldığında, %70’inin çalışmadığı ve %77,7’sinin çekirdek ailesiyle yaşadığı belirlenmiştir. Obstetrik özelliklerine bakıldığında; gebelerin %52,1’inin normal doğum yaptığı, %36,6’sının 1. gebeliği, %51,1’inin gebeliğinin planlı olduğu, %5,8’inin ölü doğum, %22,3’ünün düşük öyküsü olduğu belirlenmiştir. Annelerin %25,9’unun gebelik döneminde sağlık problemi yaşadığı, %39,7’sinin gebeliğini etkileyebilecek stres faktörüne sahip olduğu (yakın kaybı, iş değişikliği, ev değişikliği vs. gibi), %14,5’inin ise daha önce PPD yaşadığı görülmüştür

Tablo 1. Annelerin Bazı Sosyodemografik ve Obstetrik Özelliklerinin Dağılımı (n=413)

Değişkenler	n	%	
Yaş	18-30 yaş	244	59,1
	31-35 yaş	133	32,2
	36-49 yaş	36	8,7
Eğitim durumu	İlkokul	98	23,7
	Ortaokul	59	14,3
	Lise	71	17,2
	Üniversite	185	44,8
Çalışma durumu	Çalışıyor	124	30,0
	Çalışmıyor	289	70,0
Aile tipi	Çekirdek aile	321	77,7
	Geniş aile	92	22,3
Doğum şekli	Normal doğum	215	52,1
	Sezaryen	198	47,9
Ölü doğum öyküsü	Evet	24	5,8
	Hayır	389	94,2
Kaçınıcı gebeliği olduğu	1. gebelik	151	36,6
	2. gebelik	104	25,2
	3. gebelik	86	20,8
	4. ve üzeri gebelik	72	17,4
Düşük öyküsü	Evet	92	22,3
	Hayır	321	77,7
Gebelik döneminde sağlık problemi yaşama	Evet	107	25,9
	Hayır	306	74,1
Gebelik döneminde hayatı etkileyebilecek stres	Evet	164	39,7
	Hayır	249	60,3
Doğum sonu depresyon öyküsü	Evet	60	14,5
	Hayır	202	48,9
Son gebeliğin planlanmamış bir gebelik olması	Evet	211	51,1
	Hayır	202	48,9

Annelerin COVID-19 özelliklerine ilişkin bulguları Tablo 2’de gösterilmiştir. Buna göre annelerin %13,6’sının gebelik döneminde COVID-19 geçirdiği, %36,1’inin COVID-19 enfeksiyonuna bağlı olarak karantinada kaldığı, %21,1’inin ailesinde COVID-19 enfeksiyonuna bağlı kayıp yaşandığı ve %46,5’inin COVID-19 aşısı yaptırmadığı belirlenmiştir.

Tablo 2. Annelerin bazı COVID-19 Özelliklerinin Dağılımı

		n	%
Gebelik döneminde COVID-19 geçirme	Evet	56	13,6
	Hayır	357	86,4
COVID-19 enfeksiyonuna bağlı karantinede kalma	Evet	149	36,1
	Hayır	264	63,9
Ailede COVID-19 enfeksiyonuna bağlı kayıp yaşama	Evet	87	21,1
	Hayır	326	78,9
COVID-19 aşısı yaptırma	Evet	221	53,5
	Hayır	192	46,5

Annelerin EDDÖ, ABBÖ ve KAÖ puan ortalamaları Tablo 3'te gösterilmiştir. Buna göre annelerin EDDÖ puan ortalaması 11,85±6,86, ABBÖ puan ortalaması 3,48±3,92 ve KAÖ puan ortalaması 3,77±5,18 olarak bulunmuştur. EDDÖ kesme noktasına (12) göre annelerin % 52,1'inin açısından risk altında olduğu belirlenmiştir. KAÖ kesim puanı ≥ 9 alındığında kadınların % 18,2'sinde, kesim puanı ≥ 5 alındığında ise % 32'sinde COVID-19'a ilişkin anksiyetenin mevcut olduğu bulunmuştur.

Tablo 3. Annelerin EDSÖ, ABBÖ ve KAÖ Puan Ortalamalarının Dağılımı

Ölçekler	Ort± SS	Medyan	Min-Maks
EDSDÖ	11,85±6,86	12	0-29
ABBÖ	3,48±3,92	2	0-19
KAÖ	3,77±5,18	1	0-20

Annelerin KAÖ ile ABBÖ ve EDDÖ puan ortalamaları arasındaki ilişki Tablo 4'te gösterilmiştir. Tabloya göre; KAÖ ile EDDÖ puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı ve orta düzeyde pozitif bir ilişki ($r=0,315$; $p<0,05$); KAÖ ile ABBÖ puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı ve zayıf düzeyde pozitif bir ilişki bulunmuştur ($r=0,110$; $p<0,05$). Buna göre; KAÖ puan ortalaması arttıkça EDDÖ ve ABBÖ puan ortalamaları da artmaktadır.

Tablo 4. Annelerin KAÖ ile ABBÖ ve EDDÖ Puan Ortalamaları Arasındaki İlişki

		ABBÖ	EDSDÖ
KAÖ	r	0,110*	0,315**
	p	0,025	0,001

r: Sperman's korelasyon katsayısı

*p: Zayıf düzeyde pozitif anlamlı ilişki

**p: Orta düzeyde pozitif anlamlı ilişki

Tartışma

Pandemi kaygısı ile anne bebek bağlanması ve PPD arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla yapılan bu araştırmanın bulguları literatürde benzer çalışmalar ile tartışılmıştır.

DSÖ'nün 13 Mart 2020'de yayınladığı rehberde COVID-19 enfeksiyonunun gebeler ve çocuklarda görülme sıklığının daha düşük olduğunu, gebeler ile gebe olmayan kadınlar kıyaslandığında hastalığın yayılımı ve belirtileri yönünden anlamlı bir fark olmadığı belirtilmiştir. Hastalık Önleme ve Kontrol Merkezi (CDC) 15-44 yaş aralığında, COVID-19 tanısı almış ve semptom gösteren kadınların %5,7 sinin gebe olduğunu bildirmiştir.²⁰

Çalışmada annelerin %13,6'sının gebelik döneminde COVID-19 geçirdiği belirlenmiştir. Literatürdeki çalışmalarda ise oranlar %3,04 ile %58,6 arasında farklılık göstermektedir.²¹⁻²³ Bu durumun çalışmaların yıllarının ve bölgelerinin farklılık göstermesine, ilerleyen dönemlerde aşılama ve virüsün mutasyonuna bağlı olarak enfeksiyonun yaygınlığının değişmesine, uygulanan karantina önlemlerinin farklılığına ve tutulan istatistik kayıtlarındaki farklılığa bağlı olabileceği düşünülmüştür.

Yüksek prevalansı ve zararlı sonuçları nedeniyle PPD, son on yılda ciddi küresel halk sağlığı sorunlarından biri olarak tanımlanmıştır. Önceki araştırmalar, afetler, salgın gibi kriz durumlarında, doğum sonrası kadınlar arasında ruhsal bozuklukların yaygınlık oranlarının önemli ölçüde yüksek olduğunu bulmuştur. Bununla birlikte, COVID-19 pandemisinin doğum sonrası dönemdeki kadınlar için PPD ve risk faktörleri üzerindeki etkisi net olarak açıklanamamıştır. Çoğu gelişmiş ülkelerde yapılan, toplam sekiz meta analizi içeren çalışmada PPD prevalansı, COVID-19 pandemisi sırasında %34 olarak tespit edilmiş ve bu oranın pandemi öncesi yapılan araştırma

sonuçlarından çok daha yüksek olduğu belirlenmiştir.³ Çalışmada annelerin EDDÖ puan ortalaması 11,85±6,86 olarak hesaplanmış, ölçeğin kesme noktasına göre (12) annelerin %52,1'inin PPD açısından risk altında olduğu bulunmuştur. Türkiye' de bu oranın %5 ile %61,8 arasında değiştiği, salgın öncesi Türkiye genelinde PPD prevalansının ise ortalama %23,8 olduğu belirlenmiştir²⁴. Gelişmiş illerde yapılan 17 araştırmada PPD oran %21,2 iken gelişmekte olan 35 ilde yapılan araştırmada ki oran %25²⁴ belirlenmiştir. Ülkeler bazında yapılan çalışmalarda ise Avustralya'da %21, Asya'da %16, Kuzey Amerika'da %16, Afrika'da %11 ve Avrupa'da %8²⁵ bulunmuştur. Bu çalışmanın sonucunun ise Türkiye ortalamasında verilen çalışmalardaki oranlardan daha yüksek olduğu görülmektedir. Çalışmalardaki farklılıkların özellikle araştırma verilerinin toplandığı dönemde COVID-19 enfeksiyonunun şiddetine, aşı yaptırma ile ilgili yaşanan endişelere ve bu süreçte bebekle ilgili yaşanan kaygıya bağlı olarak değişiklik gösterdiği; bu çalışmadaki oranın yüksek bulunmasının da veri toplama sürecinin bu döneme denk gelmesiyle açıklanabilir. Ayrıca gebelerin sosyo-demografik özellikleri, yaşadıkları bölge farkı ve ölçeğin kesme noktasının da oranları etkileyebileceği düşünülmektedir.

Bağlanma, anneler ve bebekler, eşler, aile veya arkadaşlar arasındaki özel bir bağlantıdır. Anne-bebek bağı, bir annenin bebeğine karşı sevgisi, duyguları ve tutumları ile ilgilidir. Bağlanma, anne ve çocuk arasındaki duygusal bağ, bebeklerin yakın ilişkiler için ilk modelini oluşturur ve bebeğin hayatta kalması ve gelecekteki bilişsel gelişimi ile güçlü bir şekilde ilişkilidir.²⁶ Çalışmada annelerin ABBÖ puan ortalaması 3,48±3,92 olarak bulunmuş ve bu sonuca göre; anne-bebek bağlanma probleminin olmadığı görülmüştür. Literatürdeki Özşahin ve ark.⁸ 2020'deki çalışmasında ABBÖ toplam puan ortalaması 2,49±3,65; Çilesiz'in¹³ 2021'deki çalışmasında ise 1,12± 1,842 bulunmuştur.

Gebelik ve sonrası süreçte pandemiye bağlı stres ve kaygının yanı sıra ruh sağlığının kalitesini etkileyen çok sayıda faktör bulunmaktadır. Bu nedenle gebelikte stres ve anksiyete prevalansının genel nüfusa göre arttığı bilinmektedir (%15-23'e karşı %3-5).^{27,28} Pandeminin son dönemlerinde yürütülen bu araştırmada annelerin KAÖ puan ortalaması 3,77±5,18; kesim puanı ≥ 5 alındığında annelerin %32'sinin; ≥ 9 alındığında ise %18,2'sinin koronavirüs anksiyetesine sahip olduğu tespit edilmiştir. Süntar tarafından Eylül 2020-Aralık 2020 tarihleri arasında bir hastanenin aile hekimliği, kadın hastalıkları ve doğum polikliniklerine başvuran gebe kadınlarla yapılan çalışmada KAÖ puan ortalaması 2,92±4,07; KAÖ kesim puanı ≥ 9 olarak alındığı zaman %13,24; ≥ 5 olarak alındığı zaman %23,47 bulunmuştur.²⁹ Kalaycık'ın Ocak 2020 - Kasım 2021 tarihleri arasında bir hastanenin kadın doğum polikliniklerine başvuran gebelerle yaptığı çalışmasında KAÖ puan ortalaması 6,93±2,81; ölçeğin kesim değeri ≥ 9 alındığında koronavirüs anksiyetesi %21,7 bulunmuştur.³⁰ Efe'nin çalışmasında (2022) KAÖ kesim puanı ≥ 9 alındığında yaklaşık her 12 gebe kadından birinde, kesim puanı ≥ 5 alındığında ise yaklaşık her 5 gebe kadından birinde COVID-19'a ilişkin anksiyetesinin mevcut olduğu bulunmuştur.¹⁵ Eşsiz Selimoğlu ve Beydağ'ın (2022) çalışmasında KAÖ toplam puan ortalaması 8,01 ± 1,44 olarak bulunmuştur.³¹ Lebel ve arkadaşları Nisan 2020'de COVID-19 pandemisi sırasında gebe bireyler arasında yüksek depresyon ve anksiyete belirtilerini inceledikleri çalışmalarında ise katılımcıların %46,3'ünde orta derecede yüksek anksiyete semptomları ve % 10,3'ünde ciddi derecede yüksek anksiyete semptomları bulmuştur.³² Liu ve arkadaşları (2020) Wuhan'da 932 ve Chongqing'da 1015 gebe katılımcı ile yaptığı çalışmada, gebe kadınlarda kaygı oranını %10,4 ile %24,5 arasında değişen değerlerde saptamışlardır.³³ Berthelot ve arkadaşları (2020) gebe kadınların COVID-19 pandemisi öncesine oranla stres, anksiyete ve depresyon düzeylerinde artış olduğunu belirtmişlerdir.³⁴ Çalışma sonuçlarındaki bu farklılıklar, çalışmaların pandeminin farklı dönemlerinde (dalga-normalleşme süreci veya pandeminin başlangıç-ilerleyen dönemi), farklı örneklerde, farklı ortamlarda ve farklı özellikte ölçme araçlarıyla yapılmasından kaynaklanıyor olabilir. Ayrıca Avrupa İlaç Ajansı ve Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezi özel bir sağlık problemi olmadığı sürece bir doktor tarafından değerlendirilerek gebelik planlayan, gebe ve emziren annelere, COVID-19 aşısının yapılmasını önermektedir.²³ Bu durum COVID-19 hastalığı ve hastalığa yakalanmaya ilişkin anksiyetenin azalmasına neden olmuş olabilir. Diğer taraftan ülkemizde araştırmaların yürütüldüğü tarihlerde COVID-19 pandemi sürecinde kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan gebelerin, gebeliğinin 24.haftasından 32.haftasına kadar olan süre içerisinde idari izinli olarak evden çalışmasına olanak verilmesi, araştırmanın pandeminin ilerleyen dönemlerinde yapılması ve aşının bulunmasından dolayı hem kendilerinin hem de bebeklerinin güvende olduğunu düşünmeleri nedeniyle hastalığa ilişkin daha az anksiyete yaşamış olabilirler.

Literatürde pandemi sürecinde annelerin koronavirüs kaygısı, PPD riski ve maternal bağlanma durumlarını birlikte değerlendiren çalışmaya rastlanmamıştır. Bu doğrultuda çalışmada kullanılan ölçekler arasındaki ilişkiye ait bulgular bu süreçte aynı ya da benzer ölçekleri kullanan araştırmaların bulguları ile karşılaştırılmıştır. Çalışmada annelerin koronavirüs anksiyeteleri arttıkça doğum sonrası depresyon risklerinin ve anne bebek bağlanma puanlarının da arttığı belirlenmiştir. Çalışmanın bu sonucuna göre; pandemi sürecinde yaşanan olumsuzluklara bağlı anksiyete düzeyleri artan annelerde beklendiği şekilde PPD riski artarken bu süreçte yaşanan anksiyete ve korku onların bebeklerine olan korumacı yaklaşımından dolayı maternal bağlanma problemlerini de artırmış olabilir. Farklı açılardan bakıldığında; yaşanan PPD bağlanma problemlerini de artırmış olabilir; bağlanma problemleri PPD'na zemin hazırlamışta olabilir ya da bu durumlara pandemi anksiyetesi de neden olmuş olabilir.

Literatürde³⁵ farklı olarak annelerin kaygı ve korku düzeyleri, travmaya uğrama ihtimalleri artmasının onların PPD'a olan yatkınlığını artırırken; mükemmeliyetçilik ve kontrol düzeylerinin yüksek olmasının maternal bağlanmayı artırdığı görülmüştür.

Karakuş Turan'ın çalışmasında da (2021) prenatal dönemdeki anksiyete ile maternal bağlanma arasında pozitif yönde zayıf ilişki bulunmuştur.³⁶ Bu çalışmanın sonucundan farklı olarak; Kurt ve Çelikkaya Söyler'in çalışmasında (2022) annelerin maternal bağlanma düzeyleri ile perinatal anksiyete puanları arasında negatif yönde bir ilişki bulunmuştur.³⁷ Yapılan başka bir çalışmada gebelerin ruh halinin bağlanma düzeyini etkilemediği bildirilmiştir.³⁸ Dymecka ve arkadaşları (2021), COVID-19 korkusu, algılanan stres ile doğum korkusu arasında anlamlı ilişki olduğunu bildirmişlerdir.³⁹ Özçalkap ve Uçar (2022) ile Çelik ve Öztürk Çopur (2023) benzer şekilde annelerin COVID-19 kaygısı arttıkça maternal bağlanmanın negatif yönde etkilendiğini belirtmişlerdir.^{40,41}

Annelerde COVID-19 kaygısı arttıkça PPD riskinin de artmasında; COVID-19'un sürecinin devam etmesi, stres, korku, anksiyete ve zorlu yaşam koşulları gibi faktörlerin depresyon üzerinde etkisinin olduğu ve PPD oranlarını arttırdığı bildirilmiştir.^{14,38,42} Bu çalışmada da benzer şekilde COVID-19 anksiyetesi arttıkça annelerin PPD riskleri de artmıştır. Pandemi sürecinde annelerin kendilerinden ziyade bebeklerini korumaya yönelik karantina önlemlerine sadık kalmak onları bir yönden rahatlatırken diğer taraftan sağlık kontrol planlarındaki aksamalar, ayrıca sosyal destek sistemlerindeki yetersizlik, hastalanma ve ölüm korkusunun çok fazla kaygıya neden olabileceği düşünülmektedir. Koronavirüs salgını sırasında farklı ülkelerde ve ülkemizde yürütülen çalışmada da, bu çalışma sonuçlarına benzer şekilde Koronavirüs anksiyetesi arttıkça annelerin PPD riskinin de arttığı gözlenmiştir.^{11,32,38,42-45}

Sonuç Ve Öneriler

Araştırmada; bazı annelerin koronavirüs anksiyetesi yaşadığı, PPD açısından yarısından fazlasının risk altında olduğu ve maternal bağlanma düzeylerinin iyi olduğu sonucuna varılmıştır. Annelerde koronavirüs anksiyetesi arttıkça doğum sonrası depresyon riskinin ve anne bebek bağlanma problemlerinin de arttığı tespit edilmiştir. Araştırmanın sonuçları doğrultusunda ileride ortaya çıkabilecek salgın durumlarında annelerin anksiyete, PPD ve maternal bağlanma süreçlerine yönelik çalışma sonuçları doğrultusunda yaşanan aksaklıkların giderilmesi için özellikle sağlık profesyonellerine yönelik uygun politikalar oluşturulmalıdır. Gebelere verilecek eğitim ve danışmanlığın aksamaması ve hastaneye başvurarak temasa maruz kalmaması için ebelerin tele-ebelik yoluyla gebelere hizmet vermesi bu sürecin yönetiminde önerilebilir bir seçenek olabilir. Kanıt temelli uygulamaların, resmi kılavuzların, ulusal ve uluslararası önerilerin gebe kadınlara ulaştırılarak doğru bilgilendirme yapılması, ayrıca niteliksel çalışmalar ile gebe kadınların pandemi sürecindeki yaşadıkları süreçlerin ele alınması önerilmektedir. Ayrıca, olası salgın veya felaket durumlarına ait oluşturulan ölçeklerin toplumun özelliklerine uygun olarak planlanması ve yapılan araştırmalarda da buna dikkat edilmesinin çalışmaların sonuçlarının kalitesi ve güvenilirliği açısından önerilmektedir.

Teşekkür

Bu çalışma yüksek lisans tezi olarak yayımlanmıştır. Çalışmaya katılan tüm annelere teşekkür ederiz.

Çıkar Çatışması

Yazar, bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve/veya yayınlanmasıyla ilgili olarak herhangi bir potansiyel çıkar çatışması beyan etmemektedir.

Yazar Katkısı

Plan, tasarım: SK, ZYE; Gereç, yöntem ve veri toplama:SK, ZYE; Veri analizi ve yorumlar: SK; Yazılışı ve düzeltmeleri:SK,ZYE.

Finansman

Çalışmanın bir finansmanı bulunmamaktadır.

Kaynaklar

1. Bueno-Notivol, J., Gracia-García, P., Olaya, B., Lasheras, I., López-Antón, R., & Santabárbara, J. Prevalence of depression during the COVID-19 outbreak: A meta-analysis of community-based studies. *International Journal of Clinical and Health Psychology: IJCHP*. 2021;21(1), 100196. <https://doi.org/10.1016/j.ijchp.2020.07.007>
2. Schaming, C., & Wendland, J. Postnatal mental health during the COVID-19 pandemic: Impact on mothers' postnatal sense of security and on mother-to-infant bonding. *Midwifery*. 2023;117,103557. <https://doi.org/10.1016/j.midw.2022.103557>
3. Yang, S.-T., Yang, S.-Q., Duan, K.-M., Tang, Y.-Z., Ping, A.-Q., Bai, Z.-H., Gao, K., Shen, Y., Chen, M.-H., Yu, R.-L., & Wang, S.-Y. The development and application of a prediction model for postpartum depression: Optimizing risk assessment and prevention in the clinic. *Journal of Affective Disorders*. 2022;296, 434-442. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2021.09.099>
4. DiGregory, S., Githere, N., Crites, K., Rouse, C., & Shanks, A. The Impact of COVID-19 on postpartum depression and the responsibility of the healthcare system. *Cureus*. 2022; 14(8), e27805. <https://doi.org/10.7759/cureus.27805>
5. Ashokka, B., Loh, M.-H., Tan, C. H., Su, L. L., Young, B. E., Lye, D. C., Biswas, A., Illanes, S. E., & Choolani, M. Care of the pregnant woman with coronavirus disease 2019 in labor and delivery: Anesthesia, emergency cesarean delivery, differential diagnosis in the acutely ill parturient, care of the newborn, and protection of the healthcare personnel. *American Journal of Obstetrics and Gynecology*. 2020; 223(1), 66-74.e3. <https://doi.org/10.1016/j.ajog.2020.04.005>
6. Low, S. R., Bono, S. A., & Azmi, Z. Prevalence and factors of postpartum depression during the COVID-19 pandemic: A Review. *Current Psychology (New Brunswick, N.J)*. 2023;1-18. <https://doi.org/10.1007/s12144-022-04181-w>
7. Rabinowitz, E. P., Kutash, L. A., Richeson, A. L., Sayer, M. A., Samii, M. R., & Delahanty, D. L. Depression, anxiety, and stress in pregnancy and postpartum: A longitudinal study during the COVID-19 pandemic. *Midwifery*. 2023; 121, 103655. <https://doi.org/10.1016/j.midw.2023.103655>
8. Özşahin, Z., Emine, A., & Gökbulut, N. Postpartum depresyon düzeyi ile maternal bağlanma arasındaki ilişki. *İnönü Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu Dergisi*. 2020;8(3), 715-724.
9. Aydın, R., Kızılkaya, T., Aytaç, S. H., & Taşlar, N. COVID-19 pandemisinde; gebelik, doğum ve doğum sonu dönemde kadınların sosyal destek gereksinimi ve ebelik yaklaşımları. *Electronic Turkish Studies*. 2020; 15(4).
10. Farrell, T., Reagu, S., Mohan, S., Elmidany, R., Qaddoura, F., Ahmed, E. E., Corbett, G., Lindow, S., Abuyaqoub, S. M., & Alabdulla, M. A. The impact of the COVID-19 pandemic on the perinatal mental health of women. *Journal of Perinatal Medicine*. 2020; 48(9), 971-976. <https://doi.org/10.1515/jpm-2020-0415>
11. Liang, P., Wang, Y., Shi, S., Liu, Y., & Xiong, R. Prevalence and factors associated with postpartum depression during the COVID-19 pandemic among women in Guangzhou, China: A cross-sectional study. *BMC Psychiatry*. 2020; 20(1), 557. <https://doi.org/10.1186/s12888-020-02969-3>
12. Çömlek, G. Anne-bebek bağlanması ve baba-bebek bağlanması arasındaki ilişkinin belirlenmesi [Master's Thesis]. İstanbul Medipol Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.2021; 18-58.
13. Çilesiz, E. Postpartum dönemdeki annelerin doğum sonu güvenlik hisleri ile annebebek bağlanması arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. Tokat.2021;24-72.
14. Guvenc, G., Yesilcinar, İ., Ozkececi, F., Öksüz, E., Ozkececi, C. F., Konukbay, D., Kok, G., & Karasahin, K. E., & Karasahin, K. E. Anxiety, depression, and knowledge level in postpartum women during the COVID-19 pandemic. *Perspectives in Psychiatric Care*. 2021; 57(3), 1449-1458.
15. Efe, S. Gebe kadınların COVID-19'a yönelik bilgi düzeyleri ile anksiyete düzeyleri arasındaki ilişki Yüksek Lisans Tezi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. Tokat. 2022;25-52.
16. Aydemir, H. K., & Alparslan, Ö. Anne-Bebek Bağlanma Ölçeğinin Türk Toplumuna uyarlanması: Aydın Örneği. *Journal of Contemporary Medicine*. 2016; 6(3), 188-199.
17. Koc, H., & Arslan, C. (2021). Adaptation and psychometric evaluation of the Turkish Version of the Coronavirus Anxiety Scale. *J Cogn Behav Psychother Res*, 10(2), 146-154.
18. Engindeniz, N., Küey, L., & Kültür, S. Edinburgh Doğum Sonrası Depresyon Ölçeği'nin Türkçe formu için geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. Ankara, Bahar Sempozyumları Kitabı, Psikiyatri Derneği Yayınları.1996;51-52.
19. Başol, G. Araştırmacılar İçin İstatistik. 3. Baskı. Ankara: Pegem Akademi.2019;73-75.
20. Zambrano, L. D., Ellington, S., Strid, P., Galang, R. R., Oduyibo, T., Tong, V. T., Woodworth, K. R., Nahabedian, J. F., Azziz-Baumgartner, E., Gilboa, S. M., Meaney-Delman, D., & CDC COVID-19 Response Pregnancy and Infant Linked Outcomes Team. Update: Characteristics of symptomatic women of reproductive age with laboratory-confirmed SARS-CoV-2 Infection by pregnancy status - United States, January 22-October 3, 2020. *MMWR. Morbidity and Mortality Weekly Report*. 2020;69(44), 1641-1647. <https://doi.org/10.15585/mmwr.mm6944e3>
21. Gao, Y.-J., Ye, L., Zhang, J.-S., Yin, Y.-X., Liu, M., Yu, H.-B., & Zhou, R. Clinical features and outcomes of pregnant women with COVID-19: A systematic review and meta-analysis. *BMC Infectious Diseases*. 2020;20(1), 564. <https://doi.org/10.1186/s12879-020-05274-2>
22. Polat, G., Sağlam, Z. A., Polat, İ., & Yücel, B. Gebelikte COVID-19 aşılmasını etkileyen hasta faktörleri: Bir anket çalışması. *İstanbul Kanuni Sultan Süleyman Tıp Dergisi*. 2022. 14(2):170-175.
23. Şenol, D. K., Ağralı, C., & Omuş, D. C. Sağlık bilimleri fakültesi öğrencilerinin gebelikte COVID-19 aşısı ile ilgili görüşleri ve COVID-19 aşısı okuryazarlığı. *Kadın Sağlığı Hemşireliği Dergisi*. 2022;8(2), 50-62.

24. Özcan NK, Boyacıoğlu NE, Dinç H. Postpartum depression prevalence and risk factors in Turkey: A systematic review and meta-analysis. *Arch Psychiatr Nurs.* 2017;31(4):420-428. <https://doi.org/10.1016/j.apnu.2017.04.006>.
25. Shorey, S., Chee, C. Y. I., Ng, E. D., Chan, Y. H., Tam, W. W. S., & Chong, Y. S. Prevalence and incidence of postpartum depression among healthy mothers: A systematic review and meta-analysis. *Journal of Psychiatric Research.* 2018;104, 235-248. <https://doi.org/10.1016/j.jpsychires.2018.08.001>
26. Zanardo, V., Soldera, G., Volpe, F., Giliberti, L., Parotto, M., Giustardi, A., & Straface, G. Influence of elective and emergency cesarean delivery on mother emotions and bonding. *Early Human Development.* 2016;99, 17-20. <https://doi.org/10.1016/j.earlhumdev.2016.05.006>
27. Taş H, & Şimşek Z. Pandemi döneminde doğum sonrası depresyon ve ilişkili faktörler; Kesitsel bir araştırma. *Türk Kadın Sağlığı ve Neonatoloji Dergisi.* 2023;5(3): 63-71.
28. Hessami K, Romanelli C, Chiurazzi M, Cozzolino M. COVID-19 pandemic and maternal mental health: a systematic review and meta-analysis. *J Matern Fetal Neonatal Med.* 2022;35(20):40144021. <https://doi.org/10.1080/14767058.2020.1843155>
29. Süntar, R., Başpınar, M. M., Salman, S., & Basat, O. Gebelerde Coronavirus ilişkili anksiyete sıklığı ve etkileyen faktörlerin değerlendirilmesi: Kesitsel çalışma. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care.*2022; 16(4), 805-812.
30. Kalaycık M. Gebelerin sağlık algısının pandemi sürecinde koronavirüs anksiyete düzeyine etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. Tokat.2021;28-44.
31. Eşsiz Selimoğlu, D., Beydağ, K.D. Gebelerde koronavirüs anksiyetesi ve belirsizliğe tahammülsüzlük düzeyi ilişkisi. *BANÜ Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi.*2022; 4(3), 201-211 doi: 10.46413/boneyusbad.10 81578
32. Lebel, C., MacKinnon, A., Bagshawe, M., Tomfohr-Madsen, L., & Giesbrecht, G. Elevated depression and anxiety symptoms among pregnant individuals during the COVID-19 pandemic. *Journal of Affective Disorders.*2020; 277, 5-13. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2020.07.126>
33. Liu, C. H., Zhang, E., Wong, G. T. F., Hyun, S., & Hahm, H. C. Factors associated with depression, anxiety, and PTSD symptomatology during the COVID-19 pandemic: Clinical implications for U.S. young adult mental health. *Psychiatry Research.* 2020; 290, 113172. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2020.113172>
34. Berthelot, N., Lemieux, R., Garon-Bissonnette, J., Drouin-Maziade, C., Martel, É., & Maziade, M. Uptrend in distress and psychiatric symptomatology in pregnant women during the coronavirus disease 2019 pandemic. *Acta Obstetricia Et Gynecologica Scandinavica.* 2020;99(7), 848-855. <https://doi.org/10.1111/aogs.13925>
35. Wardrop, A. A., & Popadiuk, N. E. Women's Experiences with Postpartum Anxiety: Expectations, relationships, and sociocultural influences. *Qualitative Report.* 2013; 18, 6.
36. Karakuş Turan, E. Yeni Korona virüs hastalığı (COVID-19) geçiren gebelerde prenatal bağlanma, anksiyete ve emzirme niyetlerinin değerlendirilmesi.Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. Kocaeli.2021;21-68.
37. Kurt, A., & Söyler, H. Ç. Covid-19 döneminde doğum yapan kadınlarda maternal bağlanma, obsesif kompulsif bozukluk ve perinatal anksiyete ilişkisi. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi.*2022; 5(3), 225-235.
38. Sut, H. K., & Kucukkaya, B. (2021). Anxiety, depression, and related factors in pregnant women during the COVID-19 pandemic in Turkey: A web-based cross-sectional study. *Perspectives in Psychiatric Care.* 2021; 57(2), 860.
39. Dymecka, J., Gerymski, R. & Machnik-Czerwik, A. How does stress affect life satisfaction during the COVID-19 pandemic? Moderated mediation analysis of sense coherence and fear of coronavirus. *Psychology, Health & Medicine.* 2021. DOI:10.1080/13548506.2021.1906436
40. Özçalkap, N., & Tuba, U. Doğum sonu dönemde COVID-19 fobisinin emzirme tutumu ve maternal bağlanma ile ilişkisi. *Journal of Infant, Child and Adolescent Health.* 2022; 2(3), 141-152.
41. Çelik, MY, Öztürk Çopur, E. Pandemi döneminde doğum yapan annelerde maternal bağlanma ve COVID-19 korkusu arasındaki ilişki. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi* 2023; 10(2): 102-112. DOI: 10.31125/hunhemsire.1333824
42. Yan, H., Ding, Y., & Guo, W. Mental health of pregnant and postpartum women during the Coronavirus Disease 2019 Pandemic: A systematic review and meta-analysis. *Frontiers in Psychology.* 2020;11, 617001. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.617001>
43. Kaydırak, M., Yılmaz, B., Demir, A., & Oskay, Ü. The relationships between prenatal attachment, maternal anxiety, and postpartum depression: A longitudinal study. *Perspectives in Psychiatric Care.* 2022; 58(2), 715-723.
44. Yılmaz, B., Yavuz, M. Y., Bilge, Ç., & Kaydırak, M. M. Koronavirüs salgınında yaşanan korku ve postpartum depresyon ilişkisi: Kesitsel bir çalışma. *The Medical Journal of Mustafa Kemal University.*2022; 13(47), 370-378.
45. Kurt N, Battal S, Ünver Koca H. Postpartum dönemde COVID-19 korkusunun annelerin bebek bakımı ile ilgili obsesif-kompulsif davranışlarına ve postpartum depresyona etkisi. *Ebelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi.*2023; 6 (1), 7–13.